

Chudoba napříč generacemi

Jak v celé Evropě, tak v České republice patří ke skupinám nejvíce ohroženým chudobou a sociálním vyloučením děti, mládež a senioři. Situace v našich zemích se od evropského průměru poněkud liší. Nejsme tak chudí, jak si často myslíme, a naopak podle průzkumů pokulháváme co do rodinné soudržnosti.

Dětská chudoba

V Evropské unii žije v chudobě asi 19 milionů dětí. Platí, že děti vyrůstající v chudých domácnostech zůstanou chudé i v dospělosti s větší pravděpodobností než ostatní děti a že z chudoby se nevymaní ani jejich potomci. Děti žijící v chudobě se potýkají i s dalšími souvisejícími problémy, jako je nevhodné bydlení, nedostatečná zdravotní péče, omezené příležitosti ke vzdělávání a nedostatek kvalitních potravin a ošacení.

V roce 2006 zařadila Evropská rada vymýcení dětské chudoby mezi hlavní priority politické agendy Evropské unie. Vlády členských států se zavázaly rozpracovat dlouhodobé strategické přístupy k prevenci dětské chudoby a k jejímu odstranění, zahrnující širokou škálu sociálních, kulturních a hospodářských politik.

Česká republika se podle mezinárodního srovnání rozvinutých zemí OECD z 21 zemí umístila co do kvality života dětí na 15. místě. Přitom se pohybujeme nad průměrem, pokud jde o materiální blahobyt, zdraví, bezpečnost a vzdělávání, ale až na konci žebříčku, pokud jde o vztahy v rodině a mezi vrstevníky a subjektivní pocit štěstí. Zajímavé je, že společenský původ, respektive vzdělání matky má v ČR daleko vyšší korelaci s kvalitou vzdělání a životní úspěšností dítěte než v jiných zemích. Kolegialita mezi spolužáky je vůbec nejnižší v Evropě (spolu s UK). Národní míra chudoby je velmi nízká (8,6 %), avšak nouze hrozí 13,3 % dětí do 17ti let (ČSÚ 2009). Nejdůležitějšími faktory dětské chudoby jsou přitom nezaměstnanost rodičů a existence rodin osamělých rodičů. 40 % dětí ohrožených chudobou žije v domácnostech, kde není nikdo zaměstnaný. Celá čtvrtina dětí v současnosti žije jen s jedním rodičem.

Alarmující je podíl mladých lidí mezi bezdomovci. Při průzkumu v Brně bylo mezi nimi napočítáno 10 % mladých do 25 let, v Praze 14 %. Krajiní chudoba přitom nepředstavuje zásadní problém pro populaci imigrantů (např. Vietnamců).

Senioři a sociální vyloučení

Čeští senioři oficiálně nespádají mezi chudé, protože průměrný starobní důchod je vyšší než hranice chudoby. Podle posledních dat ČSÚ bylo v uplynulém roce ohroženo chudobou v České republice přibližně 8% důchodců. Z hlediska věkové skladby přibylo v roce 2009 ohrožených domácností jednotlivců ve věku nad 65 let, jejichž podíl vzrostl ze 17,8 % na 19,7 %. Jejich hlavním problémem je ale hrozba sociálního vyloučení.

K nejčastějším příčinám vzniku sociální izolace u seniorů patří přibývajících zdravotní problémy, ztráta životního partnera a dalších blízkých vrstevníků, ztráta společenské prestiže po odchodu ze zaměstnání, přemístění do ústavní péče a s tím související vytržení z původního prostředí, ale i nízká ochota rodiny udržovat se seniorem styky. Zhoršující se zdravotní stav může působit apatii, pasivitu, neochotu přijímat léčebné postupy, podrážděnost a sníženou přizpůsobivost.

Mohou se vyskytnout některé typy demence a změny osobnosti. Senioři se hůře vyrovnávají s krizovými a problémovými situacemi a mohou postupně ztrácet kontakt z okolním světem. Rodinní příslušníci bývají vzdáleni, často nemají čas ani zájem se o své staré příbuzné postarat. Osamocený způsob života přitom působí na naprostou většinu seniorů silně negativně a vyúsťuje v depresivní stavy, pocity úzkosti, odevzdanost a touhu zemřít. Ačkoli úloha rodiny v tom, aby si senioři udrželi samostatnost a nezávislost a byli uchráněni před sociální izolací, je zcela zásadní, mezigenerační solidarita je bohužel v současnosti nízká a uskutečňování ideálu mezigenerační pomoci se daří jen málokdy.

Ti starší jedinci, kteří kolem sebe mají rozvětvenou, fungující sociální síť, milující rodinu a přátele projevující zájem, patří podle průzkumů mezi méně ohrožené. Do této skupiny se řadí i senioři s bohatým vnitřním světem.

Naproti tomu vyšší riziko sociální exkluze hrozí starým příslušníkům etnických skupin či bezdomovcům, a dále seniorům, jejichž sociální síť se zmenšuje, až nakonec žijí v jednočlenné domácnosti bez formální péče, jsou osamělí a sociálně izolovaní.

Zvláštní kapitolu představuje sociální vyloučení u seniorů v ústavní péči. Přestože se pro ně personál domovů obvykle velmi snaží vytvářet hodnotné programy, zajišťovat kvalitní služby i nepřetržitou odbornou péči, přece jen se nedaří dokonale uspokojovat potřeby klientů a motivovat je k aktivitě. Pro starého člověka představuje přechod do domova pro seniory značnou psychickou zátěž a někdy vyústí v tzv. sociální stárnutí, což znamená, že senior začne být ještě pasivnější a závislejší na cizí pomoci, ještě dále omezí obvyklé sociální vztahy a každodenní běžné činnosti a paradoxně je sociálně izolován víc než předtím. Současná koncepce sociální péče proto klade důraz na aktivní účast seniorů při plánování služeb a na posilování jejich autonomie. Prosazování tohoto pojetí však není vždy jednoduché, protože odporuje zažitým zvyklostem.

Ideálem v péči o seniory zůstává přesvědčení, že starý člověk by měl zůstat do konce svého života ve vlastním, přirozeném prostředí, obklopen rodinnými příslušníky a širším sociálním zázemím. Bohužel je ale pravděpodobné, že v blízké budoucnosti zůstanou domovy pro seniory stěžejním prvkem zdravotně-sociální péče. Proto je z nich nutné všemi prostředky vytvářet důstojná místa pro co nejkvalitnější život seniorů.

Informace o Evropském roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení naleznete na:

www.ey2010.cz

www.2010againstopoverty.eu

Situace v České republice

Ve srovnání se zeměmi EU se Česká republika řadí mezi členské státy s nejnižší mírou relativní chudoby (podíl osob s příjmem pod hranicí 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku). Podle posledního šetření Českého statistického úřadu (ČSÚ) s názvem Životní podmínky 2009 bylo v České republice ohroženo chudobou 884,9 tis. osob, což bylo o 41,9 tis. méně než v roce 2008. Celkem tak u nás bylo podle předběžných údajů ohroženo chudobou 8,6 % lidí, o 0,4 procentního bodu méně oproti roku 2008. Průměr v Evropské unii je podle posledních dostupných údajů (EU-SILC 2008) 17 %. Nízká míra relativní chudoby u nás souvisí s nízkou mírou diferenciací příjmů a poměrně vysokou efektivitou sociálních transferů.

Hranice chudoby (propočítaná z příjmů dosažených v roce 2008 podle jednotné evropské metodiky) se meziročně v ČR zvýšila o 8 % na 109 184 korun, měsíčně tedy činila 9099 korun.

Hlavní problémy v oblasti boje s chudobou a sociálním vyloučením jsou v České republice spatřovány zejména ve vyšší míře chudoby dětí (13,3 %) než je míra chudoby v celé populaci. Ve větší míře jsou (v příslušné kategorii osob či domácností) ohroženy chudobou nezaměstnané osoby (46,9 %), neúplné rodiny s alespoň jedním dítětem (40,2 %) nebo domácnosti se 3 a více dětmi (23,7 %). Z hlediska věkové skladby přibýlo v uplynulém roce ohrožených domácností jednotlivců ve věku nad 65 let, jejichž podíl vzrostl ze 17,8 % na 19,7 %. Těžce situace dopadá také na lidi žijící v nájemních bytech (18,3 %). I jejich podíl na celkovém počtu lidí ohrožených chudobou se zvyšuje.

V České republice téměř neexistuje sektor sociálního bydlení, chybí strategie prevence bezdomovectví, velkým problémem jsou sociálně vyloučené lokality. Je potřeba posílit opatření k vytváření pracovních příležitostí pro starší osoby a ke zvyšování jejich zaměstnatelnosti. Problematikou se jeví také například oblast sladění pracovního a rodinného života, které ovlivňuje nízkou míru zaměstnanosti žen, mimo jiné v důsledku nedostatečné kapacity zařízení péče o děti.

Vedle míry ohrožení chudobou se k dalším indikátorům chudoby řadí také míra materiální deprivace a podíl osob v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou intenzitou práce.

Materiální deprivace umožňuje přesněji diferencovat životní standardy napříč členskými státy EU, na rozdíl od indikátoru „míry ohrožení chudobou“, který je postaven na příjmových hranicích chudoby. Materiální deprivací jsou ohroženy osoby, které si nemohou dovolit alespoň 4 položky z devíti vyjmenovaných, přičemž mezi tyto položky patří např. nemožnost uhradit nečekaný výdaj, adekvátně vytápět dům či byt, uhradit týden dovolené mimo domov, vlastnit auto.

Z údajů zjištěných ČSÚ v roce 2009 vyplývá, že míra materiální deprivace byla mírně vyšší u žen než u mužů (u žen celkem 6,5 %; u mužů celkem 5,8 %) a to ve všech věkových skupinách. Z hlediska věku dosahovala nejvyšší míry materiální deprivace (7,4 %) skupina osob v předproduktivním věku, tedy dětí do 17ti let. Celková míra materiální deprivace v České republice byla 6,1%, deprivací tedy bylo ohroženo zhruba 635 tisíc osob (o 61 tis. méně než v roce 2008).

Podíl osob v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou intenzitou práce je dalším indikátorem chudoby, který souvisí s možnostmi přístupu na trh práce. Statistické údaje z roku 2009 hovoří o 6,7 % populace ve věku 18 - 59 a o 8 % dětí ve věku 0 - 17 roků, žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby.

Nezaměstnanost rodičů, zejména je-li dlouhodobá, velmi nepříznivě zvyšuje ohrožení příjmovou chudobou u rodin s dětmi. Dlouhodobá nezaměstnanost rodičů je dále rizikem pro mezigenerační přenos chudoby, zejm. v postoji dětí k uplatnění se na trhu práce. Chudoba rodin s dětmi může být významná v rodinách, kde je pouze jeden rodič ekonomicky aktivní, přičemž neaktivita druhého je dána jak nezaměstnaností, tak péčí o dítě, která může být preferovanou volbou nebo skutečností vynucenou vnějšími okolnostmi (např. nedostupností předškolních zařízení a služeb péče o děti, malou dostupností zkrácených úvazků).

U neúplných rodin je ohrožení chudobou dáno především absencí příjmu nepřítomného rodiče. Ohrožení příjmovou chudobou zpravidla roste také s počtem dětí v rodině. Rizikovou skupinu mezi domácnostmi bez zaměstnané osoby tvoří zejména rodiny s nezaopatřenými dětmi.